

pònim "*Melosa*" a sota el Pla del Calvari, i al costat del "Pla del Capellà" i un xic més avall el de "*Collet de Creu Melosa*", tots tres topònims molt significatius. Per tant, és possible que les restes de l'església indicades corresponguessin a *Santa Magdalena de Malosa* i que l'església consagrada el 905 estigués en el mateix lloc de l'actual.

Bibliografia: (1) Catalunya Romànica T. XII, El Berguedà, pàg. 467; (2) Jordi Vigué-Albert Bastardés, 1. El Berguedà, Ed. Artstudi, pàg. 212; (3) R. Alier. Geografia Comarcal de Catalunya, T-2, pàg. 320; (4) Mapa de Matamala-Vinyoles, publicat per Editorial Montblanc. Granollers.

Antoni Estapé

* * *

BIBLIOGRAFIA

DEL CAMPO I JORDÀ, FERRAN: **Castells medievals, 4. 88 guaites dels castlans de l'Alt Empordà i Castells medievals, 5. 37 castells de la Garrotxa.**- Carles Vallès, editor. Figueres, 1989. 99 pàgs. i 109 pàgs., amb il·lustracions.

Ressenyem junts aquests dos llibres, perquè no solament són complementàries les seves introduccions (pàgs. 7-18 i 7-15), sinó que també hi ha una unitat tot i les millores introduïdes en el segon dels volums (*Castells de la Garrotxa*). La primera de les introduccions és una acurada descripció i definició (amb dibuixos) de les estructures i elements defensius, així com dels materials i la construcció, completades amb una breu informació de la vida quotidiana als castells medievals. La segona introducció és un resum del desenvolupament feudal i de la tipologia dels castells.

Cada un dels castells té una breu descripció, dues o tres pàgines com a màxim, amb els següents apartats: localització, ressenya històrica, arquitectura i estat actual, amb una o dues fotografies i un plànol de la planta. Aquests plànols manquen en molts castells del primer volum, però no en els castells del segon.

A l'inventari de torres i castells de l'Alt Empordà n'hi ha registrats 88, però solament de 31 hi figura la descripció. La majoria d'aquests 31 castells són romànics, construïts i documentats entre els segles X i XIII. Per contra, en el volum de la Garrotxa s'inventarien 37 castells, tots ells descrits, i com els de l'Alt Empordà, la majoria són romànics, tot i que les construccions d'aquesta època moltes vegades estiguin emmascarades per altres de posteriors. Hem comparat l'aportació feta per Ferran del Campo, paral·lela i en certs aspectes complementària de la de Vicenç Buron: *Castells romànics de Catalunya*.

Malgrat que els dos autors van treballar sense un coneixement mutu de les seves obres, hi ha diferències de criteri enriquidores del tema. Llàstima que el capítol de la bibliografia aportada per F. del Campo sigui tan breu i elemental. Ens felicitem de la tasca feta i recomanem als nostres socis la consulta d'aquests dos llibres per a un major coneixement de l'arquitectura militar romànica.

Joan-F. Cabestany

IMAGO VIRGINIS: **Marededéus romàniques de la Garrotxa.**- Museu Comarcal de la Garrotxa. Olot, 1990. S/f., amb il·lustracions.

Quan d'una exposició se'n redacta el catàleg, en molts casos, per desgràcia, hi ha el costum o la tradició de publicar-lo a la fi de la mostra, quan ha perdut interès per als visitants. Per això és d'agrair que el Museu Comarcal de la Garrotxa hagi aconseguit oferir-nos-el des dels seus inicis, de manera que no sols serveixi d'orientació per al públic, sinó que sigui una útil eina de treball per als investigadors.

Toni Monturiol, en redactar una introducció amb el títol *Marededéus romàniques. Una aproximació*, aporta un esquema molt vàlid del conjunt escultòric d'aquest tipus d'imatge en el context de l'art medieval català. Completa aquest estudi un treball d'Antoni Noguera i Massa: *Aportació a la mariologia romànica de la Garrotxa*, resum i ampliació de la seva obra *Les marededéus romàniques de les terres gironines*. Complementa aquests dos treballs una àmplia informació bibliogràfica.

La part central i bàsica del catàleg és la fotografia de 15 imatges: 8 d'exposades i 2 de conservades però no exposades —fotografies modernes i en color— (la Marededéu de les Aguges, la Marededéu d'El Salvador o de Puig-Alder, una Marededéu procedent d'Olot i una Verge Sudent, totes elles provinents del Museu d'Art de Girona; la Marededéu de Santa Bàrbara de Pruneres, provinent del Museu d'Art de Catalunya; la Marededéu del Collell; la Marededéu del Tura i la Marededéu de Sant Pere de Mieres i dues Marededéus més, provinents de col·leccions particulars) i 5 imatges perdudes o desaparegudes, conegudes per breus descripcions i per fotografies en blanc i negre de gran valor històric però desiguals de qualitat (les Marededéus de la Pinya o de la Cabeça); la de Sant Joan dels Balbs, la de la Devesa, la de Sant Andreu de Bestracà i la de Sant Pere d'Espuig). Cada marededéu té una breu fitxa però amb important informació: lloc de conservació, mides, datació, arxiu fotogràfic on es conserva el clixé i bibliografia. Aquesta fitxa aconsegueix amb una informació molt valuosa per als estudiosos de l'art medieval.

Ens felicitem de la pulcra i acurada edició d'aquest catàleg, i esperem i desitgem que aquest inici d'una tasca fonamental per a donar a conèixer temes monogràfics continui i que aviat puguem admirar una altra exposició tan arrodonida com aquesta.

Joan-F. Cabestany

* * *